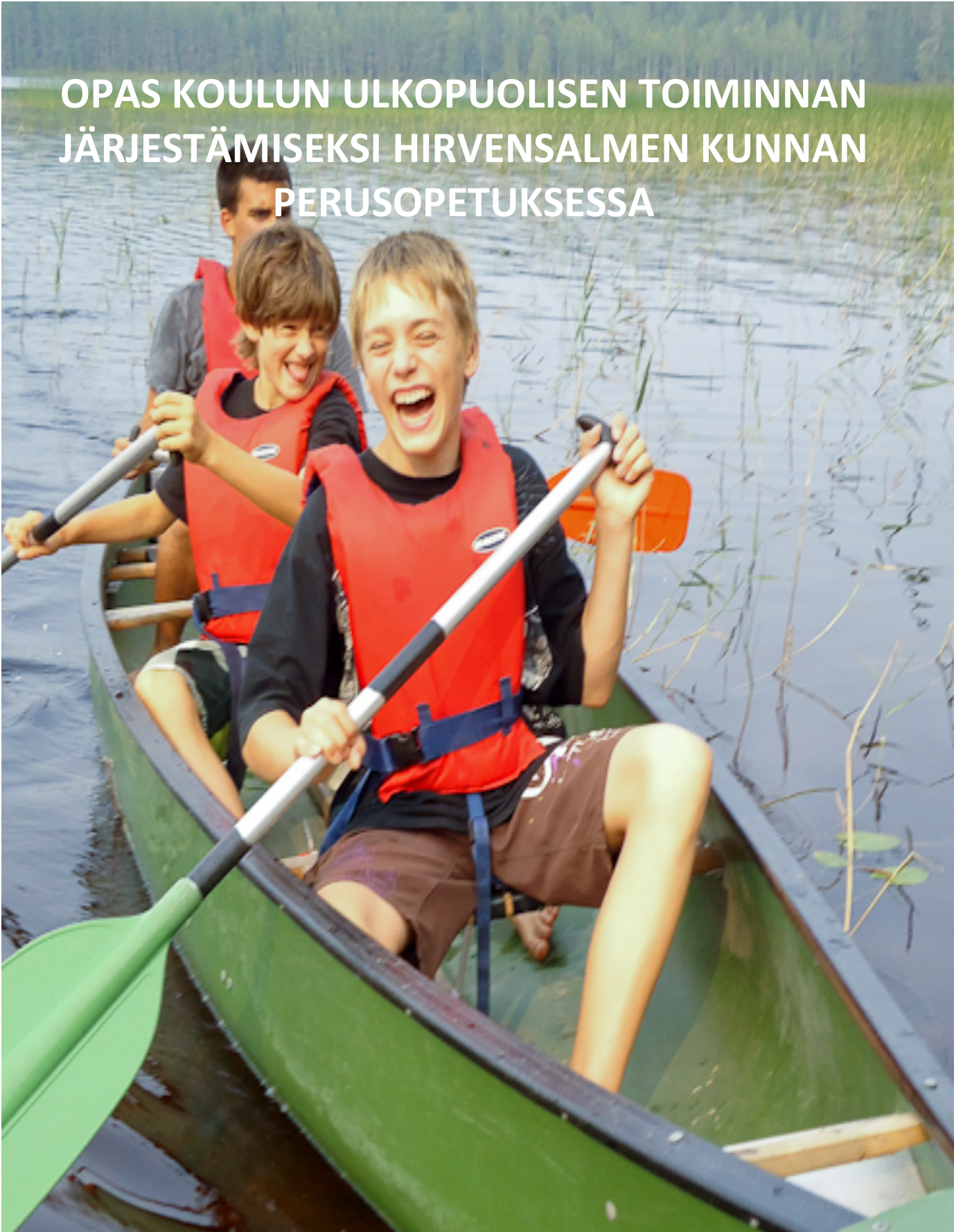

**OPAS KOULUN ULKOPUOLISEN TOIMINNAN
JÄRJESTÄMISEKSI HIRVENSALMEN KUNNAN
PERUSOPETUKSESSA**

KOULUN ULKOPUOLINEN TOIMINTA

Päivittäistä opetusta tapahtuu yhä enemmän luokkahuoneen ja koulun ulkopuolella. Lisäksi Koulun ulkopuolella voidaan järjestää tavanomaiseen opetukseen rinnastettavaa toimintaa esimerkiksi kouluretken, opintokäynnin tai leirikoulun muodossa. Luokkahuoneen ja koulun ulkopuolella annettavaa opetusta ja toimintaa pitää tukea ja se tulee nähdä positiivisena. Toiminnalla on mahdollista monipuolistaa ja syventää opetuksen sisältöjä, vahvistaa koulun yhteisöllistä toimintakulttuuria sekä edistää uusia työtapoja ja menetelmiä. Uusi ja autenttinen oppimisympäristö tai opiskelutilanne on omiaan parantamaan oppilaiden motivaatiota ja aktiivisuutta osallistua yhteiseen oppimiseen ja harjoitteluun. Parhaimmillaan koulun ulkopuolelle suunnattu toiminto nivoutuu tiiviisti luokassa opittuun teoriaan, rikastaa aiemmin opittua ja luo osallistujille palkitsevan ahaa-elämyksen. Pedagogisen näkökulman lisäksi tärkeää on myös luokan tai ryhmän yhteishengen ja yhteistyön vahvistaminen sekä vuorovaikutus ympäröivän tai vieraamman yhteisön kanssa.

Kouluretken ja etenkin leirikoulun valmistelu ja suunnittelu on aikaa vievä ja työläs prosessi erityisesti opettajalle ja siihen osallistuville huoltajille, mutta myös oppilaille. Hyvin suunniteltuna ja toteutettuna koulun ulkopuolinen toiminta on kuitenkin kaikin puolin kannattavaa. Tämän oppaan tarkoituksena on vastata niihin kysymyksiin, joihin kouluretkettä tai leirikoulua suunnitteleva opettaja ja/tai huoltaja väistämättä törmää. Oppaasta on hyötyä myös päiväkodin retkiä tai vierailuja suunnitteleville henkilöille. Seuraavissa luvuissa käydään läpi erityisesti leirikoulun suunnitteluun ja järjestelyihin, vastuu- ja valvontakysymyksiin sekä varainhankintaan liittyviä seikkoja. On tärkeää muistaa, että koulun työsuunnitelmaan kirjattu koulun ulkopuolinen toiminta, eli esimerkiksi leirikouluun lähteminen, on aina opettajan päätös eikä hänellä ole velvoitetta tällaista matkaa järjestää. Matkan toteutuessa opettajalla on jakamaton vastuu matkalle osallistuvista oppilaista sekä heidän turvallisuudestaan. Siten opettajalla on päätäntävalta myös esimerkiksi matkakohteesta ja -järjestelyistä.

Koulun työsuunnitelmaan kirjattu koulun ulkopuolinen toiminta

Opintokäynti on enintään yhden koulupäivän pituinen, yhteen tai useampaan oppiaineeseen liittyvä tutustuminen määriteltyyn kohteeseen.

Kouluretki on kuin opintokäynti, mutta se voi olla työjärjestykseen merkittyä yhtä koulupäivää pidempi ja sisällöltään myös sosiaalistava.

Leirikoulu on 2-5 päivän kestoinen opetustapahtuma koulun ulkopuolella ja on sisällöltään sekä opetuksellinen että sosiaalistava.

1. LEIRIKOULUN TAI KOULURETKEN SUUNNITTELU

1.1. Toimintasuunnitelma ja muuta suunnittelussa huomioitavaa

Mitä pidempikestoisempi, kauemmaksi suuntautuva ja vaativampi kouluretki tai leirikoulu on kyseessä, sitä huolellisemmin se tulee suunnitella. Aikatauluihin on hyvä varata joustovaraa ja jossain määrin tulisi olla laadittuna myös varasuunnitelmat, esimerkiksi äkillisten säämuutosten tai kuljetusten viivästymisten takia. Osallistujien turvallisuuden täytyy olla kaikessa toiminnassa etusijalla ja opettajan tulee aina olla tietoinen jokaisen oppilaan olinpaikasta. Keskeisten kysymysten joukossa kouluretkiä tai leirikoulua suunniteltaessa ovat 1) matkakohde sekä 2) varainhankinta. Matkakohteen valinnassa tärkeää on miettiä seuraavia kysymyksiä:

- ✓ Miten matkakohde palvelee luokan tai ryhmän oppimista ja millä lailla se nivoutuu osaksi tiettyä oppiainetta tai -aineita?
- ✓ Voidaanko matkakohteessa huolehtia oppilaiden turvallisuudesta?
- ✓ Onko matkakohde tälle luokalle/ryhmälle hyödyllinen ottaen huomioon oppilaiden ikä ja osaamistaso?
- ✓ Onko matkakohde realistinen arvioidut kustannukset ja matkat huomioon ottaen?
- ✓ Minkälainen palvelutaso matkakohteessa on?
- ✓ Onko matkakohteella suosiota oppilaiden, opettajien ja huoltajien keskuudessa?
- ✓ Onko matkakohteesta hyviä kokemuksia (muilla opettajilla)?

Yhdessä matkakohteen haarukoinnin kanssa on oleellista miettiä sitä, kuinka matkan järjestämiseksi tarvittavat varat hankitaan. Varainhankinta ja sen onnistuminen määrittää usein myös matkakohteen. Lähtökohtana varainhankinnassa ja matkan maksamisessa on perustuslain takaama oikeus maksuttomaan perusopetukseen, joka tarkoittaa sitä, että opetuksesta ei saa aiheutua oppilaalle kustannuksia eikä siten opetukseen rinnastettavasta kouluretkestä tai leirikoulusta saa oppilaalta periä maksuja. Lisätietoja varainhankinnasta ja perusopetuksen maksuttomuudesta luvussa 3. Mikäli kouluretkiä suunnitellaan järjestettäväksi nopealla aikataululla eikä sitä ole ehditty kirjata lukuvuoden työsuunnitelmaan, tulee sivistyslautakunnan hyväksyä muutokset koulun työsuunnitelmaan.

Toimintasuunnitelma

Kohteen ja varainhankinnan lisäksi suunnitteluun liittyy koko joukko muita seikkoja, joiden takia kouluretkiä tai leirikoulua suunnittelevien opettajien ja huoltajien tulee tehdä toimintasuunnitelma jo suunnitteluvaiheen aikana. Suunnitelma on hyvä laatia leirikoulukokouksen jälkeen. Sen tärkeys korostuu matkan haastavuuden mukaan. Normaalin koulupäivän puitteissa toteutettavista retkistä ei tarvitse täyttää leirikoulun/kouluretken toimintasuunnitelmaa. Suunnitelmasta tulee käydä ilmi:

- ✓ vastuopettaja sekä muut valvovat opettajat ja/tai huoltajat (vastuopettajan lisäksi valvoja tulee olla vähintään yksi alkavaa 20 oppilasta kohti)
- ✓ retken tai leirikoulun kohde sisältäen perustelut kohteen valinnalle
- ✓ järjestämisajankohta
- ✓ matkareitti ja kuvaus matkajärjestelyistä
- ✓ majoitus- ja ruokailujärjestelyt
- ✓ turvallisuusjärjestelyt
- ✓ vakuutukset
- ✓ matkalle osallistuvat oppilaat
- ✓ koululle jäävien oppilaiden opetusjärjestelyt
- ✓ kustannusarvio ja rahoitusmuodot sekä suunnitelma siitä, mihin ja miten kerätyt varat käytetään matkan peruuntuessa
- ✓ matkan tavoitteet ja tavoitteiden integroiminen luokan tai tiettyjen oppiaineiden opetukseen ennen ja jälkeen matkan.

Kouluretkestä tai leirikoulusta saatavaan hyötyyn voi erityisesti vaikuttaa kiinnittämällä huomiota hyvään opetukselliseen valmisteluun ennen retkeä / matkaa. Matkakohteen selvittyä voidaan eri oppiaineissa paneutua esimerkiksi kohteen historiaan, kulttuuriin, luontoon tai ympäristöön. Myös matkan jälkeen on hyvä miettiä, miten uusia kokemuksia tai luotuja kontakteja voisi hyödyntää opetuksessa ja oppilaiden motivoinnissa. On suositeltavaa, että oppilaat laativat matkastaan matkakertomuksen. Matkaa suunniteltaessa vastuuopettajan tulee olla yhteydessä rehtoriin, joka myös hyväksyy toimintasuunnitelman.

1.2. Tiedottaminen, leirikoulukokous ja leirikoulutoimikunta

Kouluretkestä tai leirikoulusta on hyvä tiedottaa huoltajia mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta kaikki ehtivät valmistautumaan ja miettimään osallistumistaan joko itse tapahtumaan tai sen valmisteluun. Kaikkien tiedotteiden tulee kulkea opettajan kautta ja tiedottamisen toimivuudesta on tärkeää huolehtia koko prosessin ajan. Huoltajilta on hyvä pyytää kiittäys tiedotteisiin. Leirikoulun suunnittelun alkaessa opettaja pitää leirikoulukokouksen, johon kutsutaan luokan huoltajat. Siellä kaikki voivat esittää ehdotuksiaan ja mielipiteitään matkakohteesta, matkajärjestelyistä, varainkeruusta ynnä muusta matkaan liittyvästä. Ennen leirikoulukokousta opettajan olisi kuitenkin hyvä tiedustella oppilailta heidän ehdotuksiaan matkakohteesta ja ottaa nämä ehdotukset esille leirikoulukokouksessa. Opettajan tulee leirikoulukokouksessa muistuttaa, että hän on leirikoulussakin virantoimituksessa ja hänellä on opettajan oikeudet ja velvollisuudet. Opettajalla on lopullinen päätösvalta matkakohteesta ja -järjestelyistä. Tärkeää on myös painottaa kaikkien sitoutumista suunnitteluun ja järjestelyihin, jotta leirikoulu toteutuu.

Leirikoulun suunnittelua varten muodostetaan leirikoulutoimikunta, joka koostuu esim. 4-6 huoltajasta, jotka kokoontuvat opettajan kutsusta suunnittelemaan leirikoulua. Kaikille määritellään tehtävät ja vastualueet, esimerkkinä kerättävien varojen vastuuhenkilöt (rahankeräyslaki edellyttää varojenkeruusta vastaavan henkilön nimeämistä, ks. luku 3.3.2.). Leirikoulutoimikunta päätetään leirikoulukokouksessa. Leirikoulutoimikuntaan valituille jäsenille kannattaa nimetä myös varajäsenet. Vaikka opettaja yksin päättää kouluretken tai leirikoulun järjestämisestä, on huoltajilla oleellinen rooli matkan suunnittelussa, järjestämisessä ja toteuttamisessa. Esimerkiksi varainkeruu vaatii huoltajilta huomattavasti aikaa, vaivaa sekä motivaatiota. Ilman huoltajien osallistumista ja tukea etenkin leirikoulun toteutuminen on epätodennäköistä.

1.3. Osallistuminen ja vapaaehtoisuus

Kouluretket ja leirikoulut perustuvat vapaaehtoisuuteen sekä oppilaiden että opettajan osalta. Niihin osallistuminen ei ole velvollisuus. Opettajalla on omaan luokkaansa tai ryhmäänsä nähden päätäntävalta tällaisen matkan järjestämisestä tai siihen osallistumisesta. Myöskään oppilasta ei voi velvoittaa lähtemään mukaan koulupäivää pidemmälle kouluretkelle tai leirikouluun. Mikäli oppilas ei halua osallistua koulun ulkopuoliseen toimintaan, hänelle järjestetään opetusta omassa koulussa tällaisen tapahtuman ajaksi.

1.4. Matkakohteen valinta

Perusopetuksen leirikoulukohteet sijaitsevat Suomessa. Edellä oleva linjaus matkakohteen valinnasta ei koske ystävyyskoulutoimintaa ulkomailla ja erillisiä kansainvälisyyskasvatushankkeita esim. Comenius-hankkeita. Matkakohteita voi siis sijaita ulkomailla kun kysymyksessä on sivistyslautakunnan hyväksymä ystävyyskoulutoiminta tai erillinen kansainvälisyyskasvatushanke.

2. VASTUU- JA VALVONTAKYSYMYKSET

2.1. Opettajan oikeudet ja velvollisuudet

Koulun ulkopuolisen toiminnan rinnastaminen opetukseen ja opettajan työaikaan edellyttää, että kouluretki tai leirikoulu on kirjattu opetussuunnitelmaan perustuvaan koulun työsuunnitelmaan. Opetushallitus linjaa asian näin: ”Perusopetusta koskevat säädökset edellyttävät, että opetuksen järjestäjä laatii ja hyväksyy perusopetusta varten opetussuunnitelman. Opetuksen järjestäjän velvollisuutena on myös laatia opetussuunnitelmaan perustuva vuotuinen suunnitelma, jossa määrätään muun muassa opetustunneista, työajoista, opetuksen yhteydessä annettavasta muusta toiminnasta ja koulun ulkopuolella annettavasta opetuksesta. Opetuksen käsite kattaa näin myös kaikki koulun työaikana toteutetut ja vuotuisen suunnitelmaan kirjatut retket, vierailut ja muun vastaavan koulun ulkopuolella tapahtuvan toiminnan. Ne ovat yhdenvertaista koulun toimintaa muun opetuksen kanssa, joten niiden tulee olla oppilaalle maksuttomia, kuten lainsäädäntö edellyttää.” (OPH 2006)

Koulun työajan ja opetuksen ulkopuolella, eli viikonloppuina tai koulun loma-aikoina, toteutetut retket ja matkat eivät ole koulun toimintaa. Tällaiset matkat ja retket eivät ole opettajan työtä, vaan hän osallistuu niihin yksityishenkilönä. Kunnan vakuutukset eivät ole voimassa koulun ulkopuolisessa toiminnassa mikäli toimintaa ei ole hyväksytty koulun lukuvuosisuunnitelmassa. Viikonloppuina tai loma-aikoina toteutettujen retkien ja matkojen osalta koulun vakuutukset eivät ole voimassa. Koulun työsuunnitelmaan kirjattu koulun ulkopuolinen toiminta, eli esimerkiksi leirikouluun lähteminen, on aina opettajan päätös eikä hänellä ole velvoitetta tällaista matkaa järjestää. Matkan toteutuessa opettajalla on jakamaton vastuu matkalle osallistuvista oppilaista sekä heidän turvallisuudestaan. Siten opettajalla on päättäväisyyttä myös esimerkiksi matkakohteesta ja -järjestelystä. Hän voi esimerkiksi turvallisuuteen vedoten kieltäytyä tietyistä matkakohteista ja/tai tiettytyypisistä matkaohjelmista.

Opettajalla on myös oikeus perua matka, mikäli matkalle lähtevä luokka tai ryhmä ei hänen mielestään suoriudu tulevan matkan haasteista. Perusopetuslain mukaan opettaja ei kuitenkaan voi rangaistusluontoisena seuraamuksena evätä matkaa yksittäiseltä oppilaalta, vaikka oppilas käyttäytyisi koulussa sääntöjen vastaisesti. Toisaalta opetuksen järjestäjän tulee kaikissa olosuhteissa huolehtia turvallisesta opiskeluympäristöstä, joka tarkoittaa tiedossa olevien, oppilaiden turvallisuutta vaarantavien uhkien ennaltaehkäisyä. Uhkatilanteet voivat liittyä myös oppilaiden käyttäytymiseen. Tällaisissa ongelmatilanteissa on järkevintä sopia matkalle lähtemisestä ko. oppilaan huoltajien kanssa. Työsuunnitelmaan kirjattu kouluretki tai leirikoulu on mukaan lähteville opettajille virkamatka, jolloin hän on oikeutettu työehtosopimuksen mukaisesti korvauksiin, kuten matkakorvauksiin ja/tai päivärahoihin. Opettaja on tällöin virantoimituksessa, ja hänellä on opettajan oikeudet ja velvollisuudet.

2.2. Oppilaan oikeudet ja velvollisuudet

Koulun työsuunnitelmaan kirjatussa koulun ulkopuolisessa toiminnassa, eli esimerkiksi kouluretkillä tai leirikouluissa, oppilaan tulee käyttäytyä samalla tavoin kuin koulussa. Koulun järjestyssäännöt sekä annetut ohjeet ovat voimassa. Oppilaalla on koulun ulkopuolisessa toiminnassa siis samat oikeudet ja velvollisuudet kuin koulussa järjestettävän opetuksen aikana. Mikäli oppilas matkan aikana rikkoo järjestyssääntöjä tai ei noudata annettuja ohjeita, voidaan hänet opettajan harkinnan mukaan palauttaa takaisin kouluun aikuisen valvojan saattamana. Tästä aiheutuvista lisäkustannuksista vastaavat oppilaan huoltajat tai oppilas itse. Järjestyssääntöjä rikkovaa oppilasta on kuitenkin pyrittävä ojentamaan ensisijaisesti toimintakohteessa. Koulu ei ole vastuussa oppilaan mukaan ottamista kadonneista tai rikkoontuneista henkilökohtaisista varusteista tai tavaroista.

2.3. Vakuutukset

2.3.1. Opettajan vakuutusturva

Koulun työsuunnitelmaan kirjatulle kouluretkelle tai leirikouluun (virkamatka) lähtevä opettaja on vakuutettu Työtapaturma- ja ammattitautivakuutuksella virallisen ohjelman mukaisessa toiminnassa.

2.3.2. Oppilaan vakuutusturva

Koulun työsuunnitelmaan kirjatulle kouluretkelle tai leirikouluun lähtevä oppilas on vakuutettu kunnan ottamassa ryhmätapaturmavakuutuksessa (16-458-510-1 / OP Vakuutus Oy) seuraavalla lailla: Vakuutus on voimassa kaikkialla maailmassa opetussuunnitelman mukaisten luokkaretkien, tutustumiskäyntien jne. sekä leirikoulujen aikana.

Hoitoturva 1682 euroa / tapaturma.
Invaliditeettiturva on max 5046 euroa.
Kuolinturva on 1000 euroa.

Mikäli leirikoulu suuntautuu ulkomaille tulee oppilaille ottaa erillinen "kertamatkavakuutus". Vakuutuksesta otetaan vain hoitokulut-osa. Vakuutus otetaan koko ryhmälle ja kustannukset sisällytetään leirikoulun kokonaiskustannuksiin. Vakuutus kattaa leirikoulun aikana tapahtuneen tapaturman ja sairastumisen. Lisäksi mikäli lääkäri niin toteaa, vakuutuksesta katetaan sairastuneen/vammautuneen tuominen kotipaikkakunnalle. Vamman hoitokulut korvataan ilman ylärajaa. Mikäli vamman hoito vaatii sairaalahoitoa, tämä vakuutus pitää sisällään ns. poistuentikustannukset kodin lähellä olevaan sairaalaan. Vakuutuksen hinta riippuu matka-ajasta sekä matkustavan ryhmän koosta. Huoltaja voi itsenäisesti oman harkintansa mukaan ottaa oppilaalle myös matkatavaravakuutuksen tai muita vakuutuksia.

2.3.3. Valvojien/huoltajien vakuutusturva

Koulun työsuunnitelmaan kirjatulle kotimaahan suuntautuvalle kouluretkelle tai leirikouluun mukaan lähtevä valvojana toimiva huoltaja on vakuutettu kunnan ottamassa ryhmätapaturmavakuutuksessa.

3. VARAINHANKINTA

3.1. Perusopetuksen maksuttomuus

Suomen perustuslain (731/1999) 16 §:n mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Perusopetuksen maksuttomuudessa on kyse subjektiivisesta oikeudesta, ei periaatteesta. Maksuttomuus tarkoittaa sitä, että opetuksesta ei saa aiheutua oppilaalle kustannuksia. Perustuslaki (6 §) sisältää myös säännökset yhdenvertaisuudesta ja kieltää ihmisten asettamisen eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Taloudellisesta asemasta riippumatta kaikilla lapsilla on oikeus perusopetuslaissa tarkoitettuun opetukseen. Näin oppilaalta ei saa periä maksuja opetukseen rinnastettavasta kouluretkestä tai leirikoulusta. Koulujen opetussuunnitelman ja vuotuisen työsuunnitelman mukaisen retki- ja vierailutoiminnan järjestämisestä aiheutuneet kuljetus- ja pääsymaksukulut ovat osa kunnan opetustoimen kustannuksia. Resurssien myöntäminen on aina tapauskohtaista, mutta pääsääntöisesti pidempien kouluretkien tai leirikoulujen järjestäminen vaatii lähes aina luokan oman varojenkeruun.

3.2. Varainhankinnan säännöt

Kouluretkiä, leirikouluja sekä opetukseen liittyviä tapahtumia voidaan tukea oppilaiden ja huoltajien yhteisesti keräämillä varoilla. Varainkeruun tulee olla oppilaille ja huoltajille vapaaehtoista. Jokaisella

oppilaalla tulee olla mahdollisuus osallistua koulun opetussuunnitelman ja siihen perustuvan vuotuisen työsuunnitelman mukaiseen toimintaan huolimatta siitä, onko hän tai hänen huoltajansa osallistunut varojen keräykseen. Esimerkiksi tietyille luokalle tai ryhmään kesken leirikoulun suunnittelun ja varojenkeruun saapunut oppilas on tasavertaisessa asemassa muiden matkalle lähtevien oppilaiden kanssa, eikä häntä voida velvoittaa mihinkään työ- tai rahakorvaukseen matkalle lähdön edellytyksenä. Kerättäville varoille tulee avata luokan nimellä pankkitili (kunnan y-tunnusta ei saa käyttää). Tilistä vastaa huoltajien – leirikoulutoimikunnan jäsenen (ks. luku 1.2.) – keskuudesta valittu henkilö. Hänen lisäksi jollakin toisella huoltajalla sekä vastuuopettajalla on käyttöoikeus pankkitiliin. Pankkitilin avaamista varten pankille tulee toimittaa selvitys matkaa koskevan ryhmän jäsenistä, rahankeräyksen tarkoituksesta ja ryhmän keskenään sopimista tilinkäyttöoikeuksista. Lisätietoa tilin avaamiseen liittyvistä käytännön asioista voi tiedustella pankista. Rahoja ei saa säilyttää luokassa, koulurakennuksessa, kotona tai missään muualla kuin pankissa, johon ne tulee ensisijassa tallettaa. Varkaus- tai onnettomuustapauksissa koulun / kunnan vakuutus ei korvaa menetettyä omaisuutta. Varainkeruun osalta edellinen ei koske yksittäisten ja kustannukseltaan pienten, koulupäivän sisällä tehtävien opintokäyntien varainkeruuta. Eli opettaja voi kerätä ja säilyttää näitä varten kerättyjä varoja lukitussa tilassa koululla.

Kerättävistä varoista vastaa siis aina 2-3 henkilöä, jotka on valittu huoltajien keskuudesta. Varojenkeruusta vastaavien henkilöiden vastuulla on huolehtia maksujen ja käteisen rahan ohjautumisesta luokan avaamalle tilille sekä kirjanpidosta. Opettaja ei voi olla vastuussa varainkeruusta tai matkatilin hoitamisesta. Opettajan tulee kuitenkin olla tietoinen varainkeruun tavoista sekä matkatilin kirjanpidosta ja tilintarkastuksesta. Ikävien yllätysten välttämiseksi opettaja voi ohjeistaa huoltajia tekemään kirjallisen sopimuksen yllä mainituista varainhankinnan pelisäännöistä ja vastuuhenkilöistä heti leirikoulun suunnittelun alkaessa. Kerättävät varat ovat luokan tai ryhmän yhteisiä, mikä tarkoittaa sitä, että kunkin varainkeruutapahtuman jälkeen niiden käyttöoikeus on yhteinen eivätkä varainkeruuseen osallistuneet henkilöt voi saada mitään osaa kerätystä rahoista takaisin, vaikka toimintasuunnitelmaan kirjattu matka jonkin oppilaan kohdalla peruuntuisi. Esimerkiksi tietyn oppilaan kohdalla matkan peruuntumiseen johtava poismuutto tai koulun vaihtaminen ennen matkaa ei oikeuta oppilasta saamaan hyvitystä yhdessä kerätystä varoista. Jos kaikki matkalle lähtijät ovat sitoutuneet lahjoittamaan yhteiseen matkakassaan tietyn summan rahaa ja ennen lähtöä jokin oppilas ei pysty osallistumaan matkalle, niin vastuuopettaja voi harkintansa mukaan palauttaa kyseiselle oppilaalle lahjoitusta vastaavan rahasumman vain siinä tapauksessa, että peruuntumisesta ei aiheudu minkäänlaisia kuluja. Mikäli suunniteltu matka peruuntuu koko luokan osalta, ja siihen on jo ehditty kerätä varoja, tulee rahat käyttää matkalle aikoneen luokan tai ryhmän yhteiseen toimintaan. Varainkeruu etenkin leirikoulua varten on pitkä prosessi, joka kannattaa aloittaa hyvissä ajoin ennen matkan toteuttamisajankohtaa. Tavoitteeksi varainkeruussa kannattaa ottaa hieman arvioituja kuluja suurempi summa, sillä ylimääräinen raha on helppo käyttää luokan muuhun toimintaan, kun taas vajaa budjetti voi johtaa matkan peruuntumiseen. Rahaa tulee varata riittävästi myös matkalle lähtevien opettajien ja/tai valvojen matkan maksamiseen.

Varainhankintaa toteutettaessa on hyvä muistaa tehdä kaikki sopimukset kirjallisina, esim. eri yhteistyötahojen kanssa. Leirikoulutoimikunnan jäsenet tai muut huoltajat eivät voi tehdä sopimuksia luokan, koulun tai kunnan nimellä. Varainkeruuseen osallistuvat henkilöt eivät myöskään saa kierrättää kunnan tilin kautta leirikoulun varainhankinnasta aiheutuvia kustannuksia arvonlisäveron välttämiseksi. Koulu tai huoltajat eivät esimerkiksi voi tilata kunnan nimellä sukkaa, pesuaineita tai muuta vastaavaa ja myydä niitä voitolla matkakassan kartuttamiseksi. Ainoastaan varsinaisesta leirikoulusta tai kouluretkestä aiheutuvista kustannuksista (matkat, majoitus yms.) voidaan vähentää arvonlisävero, kun kunta on toiminut tilauksen tekijänä (ks. luku 3.4.).

3.3. Varainhankintatavoissa huomioitavaa

3.3.1. Verovelvollisuus

Kun kyseessä ei ole yleishyödyllinen yhteisö tai elinkeinotoiminta, leirikoulun varainkeruusta saatu tuotto ei ole lain mukaan veronalaista tuloa silloin, kun varainhankinta on pienimuotoista, saatu tuotto ei ole palkkaa ja koulu osallistuu varainhankintaan esimerkiksi ohjaamalla tuoton sellaiselle tilille, josta maksetaan leirikoulun kustannuksia. Varainhankinta koulun opetukseen liittymättömiä matkoja yms. varten ei ole verovapaata (Verohallinnon ohje, drno 508/32/2005). Verohallinnon mukaan (ohje drno 939/420/2011) koululuokka, työyhteisö tai harrastusryhmä voi järjestää arpajaislain 27 §:n edellytyksin pien- tai miniatyyriarpajaisia tavara-arpajaisina. Jos tällaisten arpajaisten tuotto on alle 3333,33 euroa, arpajaisveroa ei tarvitse maksaa.

3.3.2. Luvanvaraisuus

Rahankeräyslain 5 §:n mukaan koululuokat, päiväkotien ryhmät tai muut opinto- ja harrasteryhmät saavat kerätä opiskelu- tai harrastustoimintansa edistämiseen varoja ilman rahankeräyslupaa. Keräyksen toimeenpanoon liittyvistä tehtävistä tulee lain mukaan näissä tapauksissa aina vastata nimetty, täysivaltainen henkilö. Arpajaislain 27 §:n mukaan koululuokka tai sitä vastaava opintoryhmä voi ilman arpajaislupaa opiskelun tai opiskelua tukevan harrastustoiminnan edistämiseksi toimeenpanna tavara-arpajaiset, jos arpajaisten toimeenpanoon liittyvistä tehtävistä vastaa täysivaltainen henkilö. Arpajaisten tulee olla pienarpajaiset, joka tarkoittaa sitä, että arpojen yhteenlaskettu myyntihinta on enintään 2 000 euroa ja arpojen myynti ja voittojen jako tapahtuu samassa tilaisuudessa. Mikäli lupa tarvitaan, tavara-arpajaislupan saaja ei saa arpoja ostamalla itse osallistua toimeenpanemiinsa tavara-arpajaisiin. Lisätietoa arpajaisluvasta voi kysyä poliisin lupapalveluista.

3.4. Tilausten tekeminen ja laskujen maksaminen

Leirikoulutoimikunnalla tai muilla huoltajilla ei ole oikeutta tehdä minkäänlaisia tilauksia kunnan nimissä. Kun retkeä suunnitteleva luokka ja sen toimintaa ohjaava leirikoulutoimikunta on löytänyt sopivan kohteen ja on tekemässä tilausta retken matkoista, majoituksista ja ohjelmapalveluista tulee toimia seuraavalla tavalla:

1. Koulussa tilausoikeudet omaava henkilö tekee tilauksen (opettaja/rehtori/vararehtori/koulutoimen toimistosiihteri)
2. Tilatusta palvelusta pyydetään lähettämään lasku koulun osoitteeseen koulun loma-ajat huomioiden
3. Retken / leirikoulun vastuuopettaja suorittaa maksun leirikoulutililtä

4. LEIRIKOULUN TAI KOULURETKEN KULKU

4.1. Vastuuopettajan yksityiskohtainen matkasuunnitelma

Suunnitteluvaiheessa laadittua toimintasuunnitelmaa (ks. luku 1.1.) täydennetään tarkemmassa matkasuunnitelmassa. Se tulee laatia noin 1-3 kuukautta ennen matkan alkua ja siinä tulee olla mm. seuraavat asiat:

- ✓ tarkka aikataulu (huomioi joustovara yllättävien tilanteiden varalta)
- ✓ kuljetukset (ks. luku 4.3.)
- ✓ majoitus
- ✓ ruokailu

- ✓ turvallisuusjärjestelyt
- ✓ varasuunnitelmat yllättävien tilanteiden varalta
- ✓ erityistä huomiota tai ruokavaliota tarvitsevat oppilaat
- ✓ eri valvojien vastuualueet ja työnjako
- ✓ valvomisen organisointi (kaikki leirikoulu-aika on valvottua, myös ”vapaa-aika”)
- ✓ toimintasuunnitelmassa olevien tietojen huomioon ottaminen ja päivittäminen

Muuta huomioitavaa:

- ✓ mikäli kohteessa uidaan, varmista osallistujien uimataidon taso ja valvonta
- ✓ osallistujien ohjeistus hätätilannetta varten (tulipalo, eksyminen kaupungilla/metsässä, tapaturma jne.)
- ✓ maastossa liikuttaessa tulee pitää mukana ensiapulaukkuja
- ✓ ulkomaille suuntautuvan matkan tapauksessa erityisen tärkeää on muistaa huolehtia passi- ja viisumiasioista, mahdollisista rokotuksista, valuutanvaihdosta sekä muista oleellisista käytännön järjestelyistä
- ✓ kunnan ottamien vakuutusten vakuutustodistukset tulee ottaa mukaan retkikohteen maan kielisinä.

Matkasuunnitelma on rakenteeltaan ja – ottaen huomioon yllä mainitut seikat – sisällöltään vapaamuotoinen.

4.2. Leirikoulusopimus

Mikäli kyseessä on leirikoulu, oppilaat sitoutuvat ennen matkalle lähtöä yhdessä sovittuihin pelisääntöihin, joiden rikkomisesta seuraa määrätyt rangaistukset. Vakavimmassa tapauksessa oppilas voidaan lähettää valvottuna kotiin ennen matkan suunniteltua päättymistä oppilaan omalla tai hänen huoltajiensa kustannuksella. Oppilas ja huoltajat sitoutuvat yhteisiin pelisääntöihin allekirjoittamalla leirikoulusopimuksen (ks. Liite 2), joka toimitetaan matkasta vastaavalle opettajalle hyvissä ajoin ennen matkaa.

4.3. Kuljetukset

Matkustettaessa tärkein asia on oppilaiden ja muiden mukana olevien turvallisuus. Turvallisuusnäkökohdat huomioiden voidaan valita edullisin, tarkoituksenmukainen liikenneväline joukkoliikenteen ja tilauskuljetuksen välillä. Kunta voi vähentää kuljetusten kustannuksista arvonlisäveron, mutta tämä edellyttää sitä, että tilauksen on tehnyt henkilö, jolla on oikeus tilaamiseen, on noudatettu kunnan kilpailutus päätöstä ja lasku on sekä asiata tarkastettu että hyväksytty. 1.8.2011 voimaan tulleen lain mukaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kuljetuksissa tulee käyttää ainoastaan alkulokolla varustettuja ajoneuvoja. Tilausautoissa tulee olla myös turvavyöt. Kaikki retkeen, leirikouluun ym. liittyvät varaukset/tilaukset tehdään koulun toimesta. Huoltajilla ei ole oikeutta tehdä kunnan puolesta kuljetuksiin tai mihinkään muuhunkaan liittyviä tilauksia tai hankintapäätöksiä. Koulutoimiston toimistosihiteeri avustaa tarvittaessa kuljetusjärjestelyissä. Hinta-arvio pyydetään kaavailusta matkasta liikennöitsijältä. Lisäksi tulee muistaa, että kunnan vakuutusturva on voimassa ainoastaan kunnan järjestämällä matkoilla. Mikäli luokka aikoo käyttää julkista liikennettä (vuoroautoa), on liikennöitsijälle hyvä ilmoittaa matkan ajankohta ja osallistujamäärä kaksi viikkoa ennen matkan alkamista, jotta kyseisillä vuoroilla on riittävän kokoiset autot/lisäautot. Vuoroautossa matka maksetaan erillisellä ryhmämatkalipulla menen tullen.

5. KANSAINVÄLISET VAIHTO- JA YHTEISTYÖOHJELMAT KOULUILLE (CIMO)

Koulujen luokat tai aineryhmät voivat hyödyntää myös monia Opetushallitukseen vuoden 2017 alusta kuuluvan CIMO:n (Kansainvälisen liikkuvuuden keskus) organisoimia vaihto- ja yhteistyöohjelmia. Ohjelmiin haetaan hankerahoitusta CIMO:sta, joka määrittelee miten ja mihin saatuja avustuksia voi käyttää.

Kansainvälisiin yhteistyöohjelmiin osallistuttaessa pätevät luvussa 2 kuvatut vastuu- ja valvontakysymykset sekä vakuutusturva. Matkalle lähtevän luokan tai ryhmän vastuuopettajan tulee huolehtia myös matkajärjestelyiden huolellisesta suunnittelusta ja tiedottamisesta muistaen erityisesti osallistujien turvallisuuteen liittyvät näkökohdat (ks. luku 1. ja luku 4.).

Lisätietoa koulujen vaihto- ja yhteistyöohjelmista voi kysyä CIMO:sta; <http://www.cimo.fi>.

6. MAHDOLLISET ONGELMATILANTEET RATKAISUEHDOTUKSINEEN

- 1) *Kouluretken tai leirikoulun kohteesta ei päästä yksimielisyyteen.* → Viime kädessä opettaja tekee päätöksen. Hänen hyväksymistään vaihtoehtoista voidaan tehdä äänestys luokan ja/tai huoltajien kesken.
- 2) *Yksittäinen oppilas tai huoltaja ei osallistu varainhankintaan.* → Perusopetus on lakisääteisesti maksutonta, joten ketään ei voida velvoittaa mukaan varainhankintaan. Osallistujille on hyvä tehdä selväksi, että leirikoulun suunnittelu on yhteinen projekti, joka toteutuu varmimmin siten, että kaikki osallistuvat sen valmisteluun. Näin ollen on pitkälti vanhemmista ja heidän aktiivisuudestaan kiinni haluavatko he suoda luokalle mahdollisuuden leirikouluun. Esimerkiksi leirikoulukokouksessa tai pian sen jälkeen huoltajilta voidaan pyytää alustava kirjallinen sitoumus omasta osallistumisestaan leirikoulun suunnitteluun ja varainhankintaan. Tällöin on todennäköisempää välttyä sellaisilta ikäviltä yllätyksiltä, että jonkun kieltäytyminen varainhankinnasta aiheuttaa kaikissa ketjureaktion ja matka peruuntuu.
- 3) *Suunnitteluun ja/tai varainhankintaan ei osallistu tarpeeksi henkilöitä.* → Opettaja päättää siitä, kuinka monen oppilaan/huoltajan on osallistuttava matkan suunnitteluun ja/tai varainhankintaan, jotta matka voidaan toteuttaa. Reiluinta ja yksinkertaisinta olisi, että kaikki matkalle lähtijät osallistuvat tai muutoin matkaa ei järjestetä.
- 4) *Varainhankinta tuottaa vähemmän rahaa kuin suunnitelmissa arvioitiin.* → Tällaisessa tapauksessa tulee miettiä esim. matkakohteen vaihtamista, matkan keston lyhentämistä, siirtämistä tai perumista. Suunnitteluvaiheessa kannattaa varainkeruun tavoitteeksi ottaa tarvetta suurempi summa, sillä ylitsejäävä raha on helppoa käyttää luokan muuhun yhteiseen toimintaan.
- 5) *Leirikoulutoimikunnan jäsenet laiminlyövät vastuutaan.* → Jäsenille kannattaa tällaisen tilanteen varalta nimetä varajäsenet.
- 6) *Oppilaiden motivaatio osallistua yhteisen matkan järjestämiseen vähenee.* → Oppilaiden tulee ymmärtää, että yhteisen tavoitteen eteen tulee ponnistella, muuten se ei toteudu.
- 7) *Jonkun oppilaan käytös on ennen leirikoulua senkaltaista, että opettaja haluaisi estää tämän oppilaan matkalle lähdön.* → Perusopetuslaissa ei ole säädetty mahdollisuutta evätä oppilaan oikeutta osallistua opetukseen mahdollisen häiriökäyttäytymisen tai vaaran aiheuttamisen varotoimena, joten huonon käytöksen takia opettaja ei voi kieltää oppilasta lähtemästä mukaan matkalle. Opettajalla on kuitenkin oikeus peruuttaa koko matka. Vaikeassa tilanteessa on tärkeää olla yhteydessä oppilaan huoltajiin.
- 8) *Joku oppilaista joutuu perumaan osallistumisensa vain vähän ennen matkaa.* → Tällaisessa tilanteessa oppilas ei valitettavasti voi saada hyvitystä luokan yhteisesti keräämistä varoista. Olosuhteista riippuen oppilas osallistuu tällöin koulussa järjestettävään opetukseen jonkun toisen ryhmän kanssa.
- 9) *Joku valvojista/huoltajista joutuu perumaan osallistumisensa vain vähän ennen matkaa.* → Matkalle lähteville opettajille ja/tai huoltajille tulee osoittaa varahenkilöt hyvissä ajoin.
- 10) *Matkalla esiintyy järjestyssääntöjen tai ohjeiden rikkomista ja/tai tottelemattomuutta.* → Yhteisten pelisääntöjen rikkomiseen tulee reagoida välittömästi ja keskustella asianosaisten kanssa siitä, miten tästä jatketaan eteenpäin. Kurinpitotoimet tehdään ensisijaisesti kohteessa, mutta vakavimmassa tapauksessa sääntöjä rikkova oppilas voidaan valvojan saattama toimittaa takaisin koululle.
- 11) *Odottamaton tapahtuma sotkee suunnitelmat ja aikataulut.* → Tällaisten tilanteiden varalle on hyvä laatia varasuunnitelmat ja -ohjelmaa. Myös matkabudjettiin kannattaa varata ylimääräistä odottamattomien tilanteiden varalta.